

Džon Svini

SLONOVSKI MESEC

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

John Sweeney

ELEPHANT MOON

Copyright © 2012, John Sweeney

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Posvećeno izbeglicama koje su 1942. godine pobile
iz Burme i goničima slonova i njihovim slonovima
koji su dali sve od sebe da ih spasu.*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

„Slon je veliko remek-delo prirode... jedino krupno a bezazleno biće.“

DŽON DON

„Čovek i više životinje imaju ista čula, iste osećaje i opažaje, slične strasti, naklonosti i osećanja, čak i ona složenija kao što su ljubomora, sumnja, podražavanje, zahvalnost i velikodušnost; osvetoljubivi su i skloni prevari.“

ČARLS DARVIN

Prolog

1. maj 1940, Rangun

Tigar gospodin Prugasti, prepariran i okačen kao da je u skoku kroz zid kluba, podsmevao se Grejs svojim zelenim staklenim okom. Iznad njene glave vrućinu je kovitlao ventilator na tavanici.

„Japanci ne mogu da lete. Imaju neki poremećaj u kanalu“, pukovnik Hendskoum je odmeravao ostale za stolom za bridž praveći dramsku pauzu pre no što će podeliti svoje tajno znanje, „unutrašnjeg uha.“

Skrenuvši pogled s lepeze karata kroz prozore kluba *Pegu*, Grejs načas ugleda baštovana kako zaliva zelenu šahovnicu travnjaka, precizno unakrst pokošenog i okruženog ružinim grmljem i cvetovima, kao kakvom biljnom granicom. Mogao je to biti i Lajmington da nije bilo jednog lešinara kraj septičke jame koji je kljucao utrobu pacova belog trbuha.

„Kec herc.“

„Uz to su i kratkovidni.“

„Dvojka herc.“

„I ravnoteža im je poremećena.“

„Trojka tref“, reče Grejs ne nasedajući.

„Čemu onda brinuti zbog njih? A?“

„Moj zubar je Japanac“, rekla je gospođica Farouz, bojažljiva i ružičastih obraza, mali beli miš od pobunjenika.

Unutar zidova te prostorije Grejs se osećala kao u zatvoru. Izvan kluba ležao je nepoznat grad koji je žudela da istraži, da vidi i čuje sve što može, konjice koji kaskaju u prolazu, rangunske električne tramvaje čiji točkovi grizu šine, majmune koji ciče i vrište, čitav taj veličanstveno stran svet.

Kod kuće je sigurno već sve ocvalo. Bio je prvi maj 1940. i Engleska se borila za goli život. Ali tu, u toj zabiti carstva, nije bilo rata, samo štirak, protokol i lepljiva zapara. Za Grejs je najžalosnija bila tričavost britanskog života u Burmi. Beše li ono neki Rus – Čehov?, Tolstoj? – primetio da „nema ničeg goreg od palanačke slave“. Koji god da je baćuška to kazao, verovatno je poznavao nekoga umnogome nalik pukovniku: donekle naočit, visok, u srednjim četrdesetim godinama, s lepom vilicom i očesljanom sedom kosom, nemilosrdnih sivih očiju i krajnje prosečan. Grejs je zaključila da on radi nešto strogo poverljivo u vladinoj kancelariji u Rangunu. Šta god da je posredi, bilo joj je teško da zamisli okolnosti u kojima bi on mogao doprineti ratnim naporima. A ipak, kako se činilo, ostale su za njega mislile da je dobra partija.

Budale.

Gospođica Farouz je gucnula šeri i rekla: „Trojka bez aduta.“ Dođavola. To znači da će pukovnik Hendskoum biti „balvan“* i da im predstoji još monologa o japanskoj pretnji ili eugenici** ili ceni ribe.

„Vaš zubar gotovo sigurno špijunira za Nipon“, kazao je pukovnik. Karte su pale na sto i usledilo je slabašno pljeskanje.

„Govorim samo o onome što znam“, rekla je gospođica Farouz.

„Znate o čemu svi sada govore na bazaru, zar ne? Kada će Japanci napasti.“

„Nemam pojma o vojnom stanju stvari, ali gospodin Magaguči je džentlmen i najbolji zubar koga sam ikada imala. Njegovoj ravnoteži ništa ne fali“, kazala je direktorka škole uživajući u protivljenju.

„Žutaći ne mogu da lete“, ponovio je pukovnik, po logici kružnog kretanja ventilatora.

„Ali mogu da popravljaju zube“, uzvratila je direktorka tako brzo da je Grejs uhvatila sebe kako se naglas kikoće. Pokušala je da sakrije napad kikotaanja napravivši se da se zakašljala, ali nekako se zagrcnula. Bepomoćna i s gorčinom u grlu bez glasa je usnama izustila: „Vode.“ Pukovnik viknu: „Dečko!“

Niko se nije micao.

„Dečko!“, prodrao se Hendskoum, ovoga puta glasnije.

* Pasivni igrač bridža koji otkriva svoje karte i igra ono što mu kaže partner. (Prim. prev.)

** Učenje o poboljšanju ljudske vrste kontrolisanim probranim razmnožavanjem. (Prim. prev.)

Pojavio se indijski sluga, snežnobeke kose i drhtavih ruku, noseći poslužavnik od mahagonija, i sipao vode iz boce od brušenog stakla u čašu koja je maltene do oboda bila puna leda i ukrašena grančicom nane i maginjom.* Grejs je pila krupnim gutljajima, klimnula glavom u znak zahvalnosti i povratila držanje, a sluga se tek tada naklonio i povukao.

„Rekla bih da taj gospodin već odavno nije dečko“, kazala je.

„Dečko“, ponovio je pukovnik.

Svinjo, pomislila je Grejs.

A šta je s gospođicom Farouz? Ona je uvukla Grejs u zamku te grozne igre budući da joj podmuklost nije strana. Grejs je bila uverena da direktorka, kao takav jedan strog staromodni miš, upravlja školom na način koji nije ni od kakve prave koristi osirotelim malim meleskinjama, ljudskoj ljagi carstva, koje bi tamo trebalo da žive i napreduju. S druge strane, malo-malo pa bi staroj zasijale oči i tada bi rekla nešto vatreno i živo. Iako sitna, visoka jedva metar i po, činilo se da se ne boji da cikne šta misli. Grejs je osećala *tendresse*** gospođice Farouz prema pukovniku Hendskoumu, a ipak je direktorki škole bilo više nego drago da mu stavi do znanja da se ne slaže s njim u određenim slučajevima, na čemu Grejs nije mogla a da joj se ne divi.

Pukovnik se razgalamio o tome zašto tri velika kluba u Rangununu – *Pegu*, *Gimkana* i *Čamac* – moraju da „održavaju

* Jestiv i vrlo ukusan plod zimzelenog grma poznatog i kao jagodnjak. (Prim. prev.)

** Franc.: slabost. (Prim. prev.)

nivo“. Iskapio je džin-tonik, iskopao tabakeru od ebonovine iz belog lanenog sakoja, ponudio cigaretama sve prisutne, pripalio laki strajk i izbacio cirus* dima.

„Mora se pružiti otpor tom pritisku da Burmancima sve predamo na tanjiru; o Indijcima i Kinezima da i ne govorim. Mi u njihove pagode ne smemo da ulazimo u cipelama. U redu. Onda oni ne smeju da ulaze u naše klubove u narodnim nošnjama. Ionako ne žele da posećuju naše klubove. Ali ako žele, samo tražimo da obuku odelo i stave kravatu ako su momci, ili čestitu haljinu ako su devojke. Šta bi moglo biti poštenije od toga, zar ne?“

Igra se vukla još nekoliko ruku dok Grejs nije osetila da je neko iza njenih leđa ušao u prostoriju.

„Gospođo Pekam!“ Pukovnik je zapljeskao kao morski lav u zoološkom vrtu kad mu donesu kofu sveže skuše. Lice gospođice Farouz postalo je kiselo kao sirće. Pridošlica, crnka u tridesetim godinama, znatno mlađa od direktorke, bila je prvobitni četvrti igrač za bridž. Grejs je skočila na noge, ponudivši se da se povuče.

„Ne, ne, ne. Kako bih mogla da vas lišim tog zadovoljstva, gospođice...“, odvrtila je gospođa Pekam svilenkastim glasom, očiju koje su hladnokrvno odmeravale Grejs, najmlađu ženu u salonu *Pegua*, za deceniju ili više mlađu od ostalih.

„Kolins“, rekla je Grejs. „Gospođica Kolins. Ali zaista moram da vam ustupim mesto. Neizmerno sam uživala.“

* Cirusi, visoki oblaci u vidu tankih belih pramenova, jaganjčići. (Prim. prev.)

„Sasvim ste dobrodošli da ostanete, gospođice Kolins“, kazala je gospođica Farouz. Zvučalo je kao naređenje.

„Da, ostanite“, rekla je četvrta, kojoj je Grejs zaboravila ime. Dodala je: „Gospođa Pekam ima *muža* u Kraljevskoj ratnoj mornarici i on je na moru.“

Pukovnik Hendskoum brisao je nos maramicom dok se gospođa Pekam ukočeno smešila kao srednjovekovni svetac probijen usijanim žaračem.

„Zaista se izvinjavam“, kazala je Grejs raspršivši čini neprijatnosti, „ali moj otac je uvek govorio da previše zadovoljstva nije dobro za varenje. Stoga, slobodno zauzmite moje mesto, gospođu Pekam. Doviđenja, i još jednom mnogo hvala.“

Izlazeći natraške iz sobe za bridž klimnula je glavom gospodinu Prugastom na zidu, čije je stakleno oko ravnodušno nastavilo da zuri. Okrenula se i ubrzala, sletela niz stepenice, odskakutala preko travnjaka i izašla iz kluba na ulicu, presamičena se cerekajući od radosti. Jutarnje izmaglice su isparile tako da joj je ostajalo sat-dva da se prošeta dok svako naprezanje ne postane nepodnošljivo zbog zagušljive podnevne omorine, i Grejs je pohrlila da se prepusti prizorima, zvucima i mirisima Ranguna od kojih su zidovi kluba hteli da je odvoje.

U uzanim belim bluzama i londžijima* prema Grejs su lebdele dve Burmanke, oblaci naslikani na porcelanu. Dok je lagano išla ka velikoj reci, prolazila je pored visokih

* Tkanina, često od jarko obojene svile ili pamuka, koja se obmotava oko struka tako da liči na suknju; služi kao tradicionalna nošnja u Indiji, Pakistanu i Burmi. (Prim. prev.)

zidova koji su skrivali bujne vrtove, a dozivale su je bicikl-rikše koje su zvonile zvoncima. Ne, hvala.

Jedan bogati kineski privrednik, koji je sa sitničavom pažnjom upravljao potpuno novim mercedesom, usporio je i ponudio se da je poveze. Ne, hvala. Pored nje je milio taksista Sik* za volanom prastarog forda preklinjući je.

„O, ostavi me na miru.“ Grejs je zavrtila glavom i nastavila da hoda. Sudeći po njihovim molbama, činilo se da je njena odluka da se prošeta po vrelini dana bila osobenačka, štaviše neobična za jednu evropsku damu. Nije za to davala ni pet para.

Vazduh je iznenada zaparala škripa. Pomaljajući se iza ugla pojavila se volovska zaprega, a buku su pravili točkovi koji su se vrteli na drvenim osovinama bez pomoći maziva, noseći koncertni klavir dopola pokriven sivim ćebetom, čije su debele povijene nogare od mahagonija virile ispod tkanine. Vozač, sakriven slamnatim šešikom, očešao je bičem vola predvodnika po levom boku i zaprežna kola skrenula su u jednu uličicu prema kući s belom ogradom ispod plamenog drveta.

Na sto metara odatle, ka zapadu, nad gradom se izdizala stupa** velikog hrama Švedagona, a s njenog zlatnog šiljatog tornja, katedrale posvećene nekom vanzemaljskom bogu, sijala je jarka plamena sunčeva svetlost.

Mimo nje je klipsala jedna raga, žalosno mršava, vukući kolica čistača ulica koja su pratili rojevi muva i prejak vonj

* Pripadnik etničke zajednice čija je monoteistička religija karakteristična po nadogradnji islamskih elemenata na hinduističke temelje. (Prim. prev.)

** Vrsta budističkog spomenika u obliku kubeta. (Prim. prev.)

prilikom prolaska pored grana otromboljenih od cvetova, vazdušnih eksplozija jasmina i magnolije. Za Grejs je u krajičku svesti taj trenutak odredio miris Ranguna: mirisni cvetovi, smrdljiva balega. Iza tri metra visoke tvrđave od kaktusa i bambusa na nju su lajali ulični psi. Stresavši se, pomalo razdražljiva, požurila je dalje.

Grejs je čula nešto što joj je ličilo na zvuk broskog motora, na mehanički ritam, dizanje i spuštanje. Videla je kipove ljudi-lavova, crvenooke i pozlaćene, isplaženih jezika, kako čuvaju hram u kome je smešten Buda. Njegove su usne ukrašene karminom crvenim poput rubina, dok se oko njega zavojito uvis vije dim mirišljavih štapića a molitveni točkovi zvižde. Zvuk za koji je Grejs pretpostavila da dopire od broskog motora zapravo je poticao od desetak vernika koji su pevušili neki zapev.

Jedan veoma stari hpundi – monah, obrijane glave, odeven u šafran – naslonio se na štap i naklonio s upadljivom ljubaznošću, ali jedan mlađi monah hitao je pored nje netremice je gledajući i u prolazu pljunuo na zemlju kraj njenih sandala. Grejs se zapanjila i uvredila.

Stari monah mrzovoljno je dobio nešto šticieniku na burmanskom, a na savršenom engleskom rekao: „Dobro jutro, gospođice.“ Opet se poklonio: „Izvinjavam se na neučtivosti svog šticienika. Mlad je i budalast.“

„Zašto je tako ljut na mene?“, upitala je Grejs. „Zato što sam žena?“

„Ne. Zato što ste Britanka. Oni misle da su Britanci nešto kao gost kome je istekla dobrodošlica.“

„A šta vi mislite, gospodine?“, pitala je.

„Da prema gostu ne treba biti neuljudan.“ Stari monah se osmehnuo, po treći put se duboko naklonio i vukući noge polako otišao.

Iza budističkog hrama nalazila su se drvena trgovačka skladišta, stovarišta za pirinač, čaj i kaučuk, džamija za muslimane, mahom pripadnike indijske manjine, pilana za tikovinu koja je besomučno zujala, kineski hram i barake u kojima su se za nekoliko anâ* mogli kupiti lopatica pirinča i šolja slatkog zelenog čaja, što je tek delić od deset rupija, koliko je koštala rana večera u hotelu *Strand*. Nekoliko metara od ruba reke ležao je kaos od tezgi, na kojima su ulični trgovci prodavali majmune koji su grizli rešetke svojih kaveza, a prodavačice ribe nudile smrdljive odreske rečnog delfina, muljara i glavatog šnurca. Pored džakova šafrana, kurkume i tvrdog drveta, čavrljajući i pušeci cigare, stajali su trgovci.

Meso je dozlaboga bazdilo, s njega je kapala krv i bilo je prekriveno uzavrelim čebetom muva. Od koje li su životinjske lešine, pitala se Grejs, ovi komadi mesa? Od zmije? Majmuna? Slona?

U blizini jedne tezge koja je bučala kreštanjem kokosaka okačenih naglavačke jedna Burmanka je prodavala pčelicu zarobljenu u klupčetu čilibara. Žena je rekla nešto nerazumljivo, a jedan mladi Burmanac u prolazu zaustavi se da prevede. Ozbiljan, svež u licu i vitak, na sebi je imao izlizano crno odelo u zapadnjačkom stilu i naočare sa žičanim ramom, a u desnoj ruci bez dlaka držao je knjigu.

* Nekadašnji sitan novac u Indiji i Burmi, šesnaesti deo rupije. (Prim. prev.)

Kosa mu je bila zalizana i nauljena. Burmanac je preveo cenu prodavačice ćilibara na prekrasno izgovorenom ali pomalo staromodnom viktorijanskom engleskom. Bila je papreno skupa – dve mesečne plate u školi – a Grejs ju je istovremeno veoma želela ali i znala da je ne može priuštiti.

Burmanac se svečano obratio Grejs: „Kaže: 'Poštovana damo, morate kupiti pčelu. Stara je pedeset miliona godina; stara je i lepa koliko ste vi mladi i lepi.'“ Crveneći, Grejs je pružila šaku rupija prodavačici ćilibara i znala da će sada mesecima imati tek koliko za hranu. Žena joj je privezala pčelu oko vrata kožnom uzicom. Školske večere, čak i tako grozne kakve jesu, pomoći će da ne skapa od gladi.

Okrenuvši se da zahvali svom prevodiocu, zapitala se da li bi možda mogao da joj pomogne i odgovori joj na neka pitanja koja joj se vrzmaju u glavi. Blago se povio kada je Grejs pružila ruku i slučajno ga dodirnula po licu. Trgnuo se i ispustio knjigu. Brža od njega, Grejs se sagla da je podigne i okrenula je da pogleda prednju koricu. Na njoj, kukasti krst.

„*Majn Kampf*?“*

„*Hajl*** Hitler“, odvratio je on.

„Uživajte li u čitanju?“

„Da. To je budućnost sveta.“

„Jeste li probali da pročitate *Gordost i predrasudu*? Iste teme, ali ni upola tako zamorno. Baš *hajl* prokleti Hitler.“

Burmanac je otperjao poprilično brzo, zamalo ne preturnivši mesara koji je na dugačkom ražnju nosio pečeno

* Nem.: *Moja borba*. (Prim. prev.)

** Nem.: *Živeo*. (Prim. prev.)

prase. Prodavačica ćilibara je ravnodušno posmatrala Grejs, kao da govori: „Čemu svađa zbog neke knjige?“

Uplašila se da je možda nabasala na neku nacističku petu kolonu, ali je istovremeno znala da verovatno preuveličava beznačajan događaj. Grejs je posetila vladinu kancelariju, vilinski zamak od ružičastog i belog kamena, uporište britanske vlasti. Ljudi su je zvali „Sent Pankras“.* Indijski sluga s turbanom i kamerbandom** uveo ju je u čekaonicu, ukrašenu gušterom tankim kao olovka koji je bio pripijen uza zid iznad dve crno-bele fotografije, jedna nekog debelog čuvara londonske kule, druga jednog mršavog vladara, Edvarda VIII, pretposlednjeg kralja. U taj kutak carstva vesti su stizale polagano i na ravnim tabanima.

Pošto je prošla čitava večnost, ušao je jedan izrazito visok Englez u beloj košulji i belom šortsu do kolena, zbog čega je bio još smešniji nego što je sama priroda to već učinila. Kada je ugledao tu samotnu ženku, čovek-žirafica je progutao pljuvačku, hrapavim glasom saopštio da se zove gospodin Pič i ponovo progutao pljuvačku. Imao je nemarno ošišanu, veoma tamnu kosu i ako biste začkiljili na slaboj svetlosti, možda bi mogao da prođe kao zgodnjikav. Ali ponašao se kao da bi ga Grejs svakog časa mogla ujesti, ispunjen strahom i beznadežnom čežnjom. Najprostije i najtrezvenije što je umela prepričala mu je susret s onim Burmancem na pijaci pored reke.

„*Majn Kampf*, kažete?“

* Zato što je izgledom podsećao na istoimenu železničku stanicu u Londonu. (Prim. prev.)

** Široki pojas koji se obmotava oko struka. (Prim. prev.)

„Da.“

„O, bože. Jeste li za šolju čaja?“

Čak ni dok spoljašnjim područjima carstva prete sile Osovine, neke stvari se neće promeniti.

Radije bi pobegla, ali bila je đavolski žedna i malčice zainteresovana. Od dosade je klimnula glavom. Zazvonio je zvonom a kada se sluga pojavio, naručio je čaj za dvoje i malo torte. Ako je ima, molim.

„Možete li da opišete tog momka?“, upitao je gospodin Pič.

„Burmanac, otprilike prosečne visine, u crnom, vrlo iznošenom odelu i beloj košulji. Naočare. Nauljena kosa.“ Zapisivao je pojedinosti u malenu modroplavu beležnicu.

„Išta po čemu biste ga izdvojili?“

„Ništa.“

„Aha.“ Zagledao se u nju i opet progutao pljuvačku pa se zablenuo kroz prozor.

„Izvinite, molim vas. To nije baš najbolji opis.“

„Ime?“

„Nisam čula kako se zove.“

„Ne. Vaše ime, gospođice. Adresa i zanimanje, ako ga imate.“

Dok je beležio njene podatke, savijao je i ispravljao svoje čudesno duge noge a ona je slutila da se iz petnih žila upinje da slučajno ne pogleda u vrh njene bluze, što mu nije polazilo za rukom. Zapisao je sve što je trebalo. Nova stanka, bolno dugačka. Grejs se spremala da ustane i krene kada je dugajlija progovorio.

„Gotovo sigurno član Društva crnog zmaja. To su burmanski nacionalisti koji su na strani nacističke Nemačke i žutaća. Nisu pravi nacisti. Mislim da ne bi umeli da

razlikuju esesovce i izviđače. Samo žele da nam vide leđa. Mnogi od njih su položili zakletvu: 'Oslobodiću Burmu srcem i dušom ne odustajući od svoje dužnosti, čak ni ako mi smrve kosti i oderu kožu.“

„Fanatici?“

„Bojim se da je tako. Najokoreliji se obično oblače u ovdašnje nošnje, saronge* i tome slično. Puše cigare, ne laki strajk, a žene podstiču na bojkot zapadnjačke odeće. U kosi nose grimizne cvetove daka ili jasminove zvezde.“

„To zvuči prelepo.“

„I jeste.“

Stigao je čaj, ali bez torte. „Da sipam? Zavešćemo vašeg čoveka. Izdvaja se po tome što je na sebi imao zapadnjačko odelo. Jedan od njih koji izigrava jednog od nas. Zbog toga je zanimljiv. Možda iskrnsne još negde.“

„Samo sam smatrala da bi trebalo nekome da kažem.“

„Da.“

Gušter olovka pretrča stopu-dve po zidu, a zatim se zaledi.

„Gospodine Pič, smem li nešto da vas pitam?“

„Naravno.“

„Zašto u klubovima postoji pravilo: 'Samo zapadnjačka odeća'?“

„U vreme kraljice Viktorije, kada smo osvojili Burmu i oterali njihovog kralja, naši momci su se šetali po svetim hramovima u čizmama. Velika uvreda. S vremenom Burmanci su počeli da zahtevaju da izuvamo cipele kada posećujemo njihove hramove. Da bismo im vratili milo

* Narodna nošnja u jugoistočnoj Aziji, dugačka platnena ili svi-lena tkanina omotana oko tela i povezana u struku. (Prim. prev.)

za drago, zabranili smo im da dolaze u naše hramove – klubove, *Pegu*, *Gimkanu* i *Čamac* – ako na sebi nemaju zapadnjačka odela i haljine. Burmanski nacionalisti su počeli da se oblače u narodne nošnje da bi izrazili svoj politički stav. To je rat odevanjem. Neki smatraju da pravilo protiv narodnih nošnji nije preterano tanan način da se kaže: 'Burmanci nisu dobrodošli.'

„Šta vi mislite, gospodine Pič?“

„Lično?“

„Da.“

„Mislim da to nije preterano tanan način da se kaže: 'Burmanci nisu dobrodošli.'“

„Smem li još nešto da vas pitam?“

„Da.“

„Mogu li Japanci da lete?“

„Nemaju krila.“

„Ne, hoću reći da sam čula kako Japanci imaju neki poremećaj u unutrašnjem uvu, usled čega ne mogu da upravljaju avionima.“

„Koješta. Ko vam je to rekao?“

„Jedan gospodin u klubu *Pegu*.“

„Debil.“

„Izvesni pukovnik Hendskoum.“

„A.“

„A?“

„Pukovnik Hendskoum.“ Okrenuo je glavu, potom ju je opet pogledao i suvo rekao: „To mi je šef.“

Gospodin Pič se toliko pomeo da nije mogla da se obuzda da ne prasne u smeh.

Nova dugačka pauza. „Japanci *mogu* da lete. Bombardovali su Nanking i pobili hiljade ljudi. Bombardovali su manje-više sve kineske aerodrome koji su uporišta nacionalista.“ Zastao je. „Slučajno se upravo trudim da naučim japanski.“

„Zašto?“

„Da mi prođe vreme.“ Odgovor tako providan, ali i besmislen, da nije mogao a da je malo ne zagolica.

„Niko ne uči japanski da mu prođe vreme, gospodine Pič.“ Kazao je nešto blago otpevušivši u čudnovatim tonovima koji su se dizali i spuštali, a onda preveo:

„Opali cvet se
vraća na granu? Nije!
Bled leptir.“

Grejs je upitala: „Poezija?“

„Oni to zovu 'haiku.'“

„Divno je.“

„Pukovnik Hendskoum je, pa, on je...“

„Stravičan davež kada su Japanci u pitanju.“

„Da“, kazao je gospodin Pič. „Ali ne mora da znači da taj davež nije u pravu.“ U njegovom ozbiljnom razmatranju stvari opazila je dubok osećaj fer-pleja, istovremeno razdražujuć i vredan hvale. Neznatno je podigla obrvu stavljajući mu do znanja da se ne slaže sasvim.

„Njega – nas – i treba da zabrinjava društvo koje je trenutno na vlasti u Tokiju. Iskreno, prilično su grozni i šuruju s Hitlerom. Ali ljudi i kultura su potpuno drugačiji. A jezik poseduje retku lepotu, ekonomičnost izraza. Kako vam se dopao *Pegu*?“, pitao je.

„Od svega unutra najživlji je tigar.“

„Tigar je prepariran.“

„Da, gospodine Pič, primetila sam.“

Teška seta se raspršila, promenio se njegov ozbiljan izraz čoveka koga su pregazile godine, a na licu mu je zaigrao nesiguran osmeh. Hteo je nešto da doda, a onda se pokolebao.

„Kažite, gospodine Pič.“

„Radije bih da ovo nikome ne govorite, gospođice Kolins, a naročito ne pukovniku Hendskoumu.“

„Nipošto.“

„Ali meni se čini da ti Burmanci možda imaju pravo. Ne u tome što su na istoj strani kao nacisti i japanska vojska, očigledno, ali ako si Burmanac, možda Britansko carstvo i nije ostavilo neki utisak na tebe.“

Ventilator je terao prezasićeni vazduh tamo-amo. Grejs je čekala objašnjenje.

„Godine 1886.“, rekao je gospodin Pič, „svrgnuli smo kralja Tibo prisilivši ga na izgnanstvo. Oni nisu zaboravili da su nekada bili gospodari sopstvene zemlje.“

Pošto je pronašao beležnicu, hitro je prelistao nekoliko stranica: „Slušajte kako kralj Tibo jadikuje svom pokojnom ocu kralju Mindonu: *’Zlatonogi gospodar belog slona, gospodar hiljadu zlatnih kišobrana, vlasnik kraljevskih paunova, gospodar mora i sveta, čije je lice bilo kao sunce, uvek je pušio esuf cigaru dok je razmišljao kako da postupa prema bivolikim Englezima, koji su se nameračili da progutaju Zemlju.’*“

Beležnica se zatvorila uz prasak.

„Siroti kralj je spao na to da reklamira cigare. Ovo je ponosan narod. Burmanci nisu tražili da im budemo

vladari. Zauzeli smo im zemlju i svrgnuli im kralja s prestola. Veoma ih vređa naše prisustvo. Ali to nije najgore. Izvinite – nadam se da vam ne dosađujem?“

„Nimalo, gospodine Pič. U klubu *Pegu* nije bilo ničega što mi je držalo pažnju. Vi mi ni najmanje ne dosađujete. Samo nastavite.“

Ljudi, a posebno muškarci, govore joj da sjajno ume da sluša. Ima nečega, kažu, u njenoj lepoti – svežina, nedostatak licemerja – što uliva poverenje. Ili to muškarci samo vole da pilje u nju i tako ispunjavaju neprijatne tišine?

„Govorimo da smo došli da ih civilizujemo, ali u Rangununu ima oko osam hiljada Evropljana koji su gospodari i gospodarice čitave Burme. Uz malobrojne izuzetke, Burmanci su isključeni iz svih naših klubova i gimkanâ,* iz svih društvenih događaja. Vlast se tobože predaje burmanskim političarima, ali svime što je važno i dalje upravlja guverner iz vladine kancelarije odavde. Imam jednog prijatelja Engleza, profesora koji govori najkrasniji klasičan burmanski, zna o ovoj zemlji više od bilo kog živog Engleza i oženjen je istinski dražesnom i uspešnom Burmankom koja je studirala na Sorboni. A pošto je oženjen Burmankom koja više voli narodnu nošnju, moj prijatelj profesor i njegova supruga nisu dobrodošli ni u jednom velikom evropskom klubu u Rangununu. Da bi bili prihvaćeni, moraju da oblače *našu* odeću u *svojoj* prestonici. Namerno ponižavanje. Suština, gospođice Kolins, jeste u tome da nas Burmanci mrze i da hoće da odemo iz njihove zemlje. Zato je taj tip

* Gimkana, mesto na kome se održavaju takmičenja iz različitih veština, kao i naziv za sama takmičenja. (Prim. prev.)

koga ste sreli nosio *Majn Kampf*. Za Burmance neprijatelj mog neprijatelja je moj prijatelj.“

„O, bože.“

„Ne shvataju da neprijatelj mog neprijatelja može ujedno da bude i moj neprijatelj.“

„Molim vas, nastavite, gospodine Pič.“

„Ovo što imam da kažem jeste u poverenju.“

„Imajte poverenja u mene.“

„Smem li?“

„Da.“

„Bojim se da to neće prikazati ovo što ovde radimo u lepom svetlu.“

„Nastavite.“

„Dobro. Vrlo ste ljubazni. Prošle godine britanski poručnik Forteskju, pijan kao letva, odveo se iz kluba *Gimkana* i požurio da se vrati u puk. Projurio je kroz crveno svetlo i sudario se s kolima u kojima su bile dve Burmanke. Poletele su, otkotrljale se u jarak i gadno se povredile. Starija žena, kineska Burmanka, zadobila je frakturu lobanje, a njena sestričina je slomila karlicu, koja joj je probila bešiku. Slučaj je pripao mladom sudiji i on je primenio zakon, presudio da je Forteskju kriv i poslao ga u zatvor. Nastao je sveopšti džumbus. Ljudi su govorili da britanski oficiri ne bi trebalo da idu u zatvor zbog nekakvog glupavog udesa kad Burmanci ionako ne umeju da voze. Oficir se žalio na presudu. Na žalbenom postupku pojavili su se svi živi. Novine, čitava družina oficira iz puka tog čoveka i njihove devojke s tetkama i ujnama. Višem apelacionom sudiji za Donju Burmu trebalo je nepunih pet minuta da ga oslobodi. Citiram po sećanju, apelacioni

sudija je rekao: 'Ne vidim zašto bi jedan oficir, bilo da je reč o britanskom oficiru ili Burmancu u službi kralja i cara, zbog jednog usamljenog slučaja nemara trebalo da bude lišen korisne karijere u javnoj službi tako što će služiti kaznu strogog zatvora.“

„Razumem.“

„Stvarno? Ja ne mogu da razumem zašto bi jedan vojni oficir koji je kriv za težak nemar trebalo da očekuje da će se izvući nekažnjeno samo zato što je Britanac.“

„Ne, izvinjavam se, to nije u redu.“

„Sudija je naglasio da bi primenio svoje tumačenje zakona jednako bez obzira na to da li je krivac britanski ili burmanski oficir.“

„To zvuči pošteno.“

„Nema burmanskih oficira ni u jednom puku vojske.“

„A. Znači da to u stvari uopšte nije pošteno.“

„Nije. U stvari, pošteno je upravo suprotno. Posle žalbenog postupka, prema Forteskjuu su se ponašali kao prema heroju a onog nižeg sudiju premestili su s posla i izbegavali. Kada ode u neki klub, posebno u *Pegu*, svi ćute dok ne ode.“

„O!“

„Ja sam taj niži sudija.“

„Baš mi je žao što to čujem, gospodine Pič.“

Zurio je u prozor, izgubljen u svojim odrazima. Nakon određenog vremena Grejs se pokrenula a on ju je ponovo odmerio i progutao pljuvačku.

„Bojim se da bih morala da krenem“, rekla je Grejs.

„Da. Mnogo vam hvala što ste došli i hvala vam na informacijama.“

Kada je napustila ružičasto-beli zamak i izašla na ulicu, stražar Sik joj se duboko naklonio. Grejs se pitala kakvo je to carstvo kad njegovi vlastiti čuvari više ne veruju u njega?

Sutradan ujutru od gospodina Piča stiglo je prvo pismo s pozivom na popodnevni čaj.

U Burmi je kamen značio bogatstvo, obične cigle su značile nešto novca a sirotinja se snalazila s drvetom. Stara zgrada škole *Biskup Strahan* bila je od cigle, a ostalo – učionice, kancelarije, trospratna spavaonica za devojčice i mala kapela – bilo je napravljeno od tikovine na niskim drvenim stubovima, tako da su zgrade obrazovale tri strane trga. Sirotište je podigao jedan pobožni viktorijanac, dobar čovek u društvu licemera, kako bi devojčicama koje su napustile njihove burmanske i indijske majke i, razume se, njihovi britanski ili američki očevi preljubnici, podario kakvo-takvo obrazovanje.

Za Grejs je škola bila slepa ulica, ni izdaleka korisna za devojčice, ni od kakve ozbiljne koristi za ratna nastojanja, loše plaćen posao – prvi put u njenom životu novac je postao briga jer je njen otac izgubio „poprilično mnogo na obveznicama i deonicama“ koje je uložio u Evropi – i nebitna za budućnost te neželjene dece.

Kada se školski dan završio, otišla je do kancelarije direktorke škole i pokucala na njena vrata.

„Napred! Gospođice Kolins? Kakvo prijatno iznenađenje! Kako mogu da vam pomognem?“

„Gospođice Farouz, samo sam htela da popričam s vama o...“ Grejsina hrabrost počela je da tone, i to od pramca. „Samo sam mislila da bi... ovaj...“

„Recite, gospođice Kolins.“

„Nastavni program, gospođice Farouz. Malčice je...“

„Malčice je šta?“

„Staromodan. Podučavamo devojčice kako se pravilno izvodi kniks, kako se obraća biskupu, kako se piše sonet, kako zapamtiti šest žena Henrija VIII: razvedena, pogubljena, umrla...“

„Je l' vi to predlažete da promenimo plan nastave, gospođice Kolins?“

„Pa, pomislila sam da bi moglo biti korisno učiti devojčice nečemu možda malo savremenijem, malo praktičnijem, nečemu što, recimo, ima malo više veze s Burmom.“

„S Burmom?“

„S Burmom.“

Staričino lice se skameni.

„Koliko dugo ste u *Biskupu Strahanu*, gospođice Kolins?“

„Dva meseca.“

„E pa, gospođice Kolins, ja sam ovde dve decenije, od 1920, da budem precizna. I ne bih ni sanjala da promenim nastavni program. Mi učimo devojčice kako da se ponašaju u uglađenom društvu, kao da su u Ridžent stritu. Tako smo se snalazili dosad. A tako ćemo se snalaziti i ubuduće. Hvala vam na vašim primedbama, gospođice Kolins, ali ako biste mi oprostili, treba da se pozabavam nekom administracijom.“

Ponižena, Grejs se povukla u svoju sobu, tek nešto veću od ormara, u kojoj su se nalazili krevet za jednog, stolica i sto uz zid, umivaonik i duga polica, na njoj nekoliko romana, srebrna četka za kosu i, u ramu od ebonovine crno-bela fotografija njene majke, žene retke lepote koju

Grejs nikada nije upoznala. Na stolu uza zid pored njene stolice nalazila se hrpa vežbanki devojčićâ.

Provukavši ruku kroz kosu, omlitavelu u tom vlagom prezasićenom vazduhu, prionula je da pregleda domaće zadatke, tu i tamo ispravljajući greške u pravopisu ili štriklirajući poneku ljupko napisanu rečenicu. U opštoj šemi svemira Grejs se činilo da ocenjivanje nema svrhe. Kraj nje se nalazio jedan primerak *Rangun tajmsa*. Još vesti o tome kako nacisti prekrajaju kartu Evrope, o potopljenim brodovima, o izgubljenim bitkama za mesta za koja nikada nije čula. Vreme je proticalo sporo, ali napolju je odjednom bio mrkli mrak.

Klečeci ispred postelje pomolila se za pobeđu, za svog oca i za decu koju podučava – neka im Bog pomogne. Ugasila je svetlo, skinula odeću i gola legla u krevet pod mrežom za komarce.

Na nju se spustila troma vlažna omorina Burme, debela i bodljikava kao vuneno ćebe. Ležala je budna, vrteći se tamo-amo, s grižom savesti što ne igra nikakvu ulogu u velikoj bici koja se bije i gubi u Evropi. Grejs je očajnički želela da doprinese, ali je njen odsutni otac ipak uspeo da je smesti na sigurno, u tu prepečenu, smrdljivu zabit. Dobri ljudi umiru, a ona ne čini ništa značajno kako bi im pomogla da pobeđe to zlo što guta svet.

Nedaleko odatle kevtao je neki ulični pas, a mnogo dalje kroz noć se vukao voz.

Spori ritam nastave pomagao je Grejs da se uteši. Geografija je oduvek bila njen najjači predmet i umela je zanimljivo da je predaje. Klonila se karte Evrope, pošto

je bila puna zamki. Ali objasnila je najbolje što je mogla kako je Zemlja nastala i kako su se mora dizala i spuštala i kako je led došao i prošao i zašto vulkani ključaju, i zašto pada kiša. One su je slušale i upijale. Na drugim časovima, *Romeo i Julija* su još imali moć da ganu mlada srca, a njeni razredi su gutali Tjudore i Stjuarte, opčinjavalo ih je odsecanje glava, Kits ih je zavodio, geometrija gnjavila – bljak! – naglas su se smejali Volteru i zaneseni slušali priče o divovima medicine, astronomije i drugih istraživanja. S vremena na vreme – ili, posebno za vreme matiša – devojčice su je dovodile u iskušenje da skrene s plana nastave i postavljale joj pitanja dirljive jednostavnosti: *Kakva je Engleska? Sme li da se jede sneg? Jeste li upoznali kralja?*

„Stalno pada kiša“, „da“ i „ne još“ nipošto nije bilo dovoljno, i ona se posve gubila, pričala o bojama engleske jeseni, ili pripovedala o grudvanju u Saseksu, ili o tome kako Britanci gaje blagu naklonost prema kralju koji, sušta suprotnost gospodinu Hitleru, jedva može da izgovori rečenicu a da najstrašnije ne zamuca ali, za razliku od gospodina Hitlera, teži tome da učtivo govori o drugim ljudima. Oglasilo se školsko zvono i prekinulo njeno sanjarenje. Trideset mladih lica koja se smeškaju. Opet su je odmamile od hipotenuze i kosinusa i ona je prasnula u smeh: „Napasti jedne nevaljale!“ To je postalo krilatica koju su upotrebljavale protiv nje, koju su devojčice izvikivale kad god bi naslutile da imaju prednost u odnosu na nju, što je bilo češće no obratno.

Klečeci jednog jutra kraj kreveta, za vreme svakodnevnog obreda pranja bokalom vode, u trenu je shvatala – zaljubila se u tu očajnu školu u kojoj predaje jalovo

znanje izgnanoj deci bogu iza leđa. Podučavanje njene zaboravljene siročadi, koju su roditelji napustili i odrekli je se, deo je toga, deo rata protiv neznanja i mržnje. Ocenjivanje sastava, štrikliranje pravilne upotrebe apostrofa i smanjivanje ocene zbog rdave interpunkcije jeste njen deo borbe protiv ljudi koji marširaju u korak; tačke i zapete i soneti protiv tenkova i štuka bombardera.

Istina, Grejs se nije dopadalo kako se „krem“ – po njenom mišljenju, prilično užegao krem – evropskog društva u Rangunu ophodi prema toj deci u svojoj blizini: potajni pogledi kada bi školska kolona meleskinja bila u prolazu, oskudica poziva da se deca upoznaju s drugim hrišćanskim školama, to kako su devojčice iz *Biskupa Strahana* smeštali pozadi u bočni prolaz na službama u anglikanskoj katedrali. Ali deca su bila blagoslov, katkada uznemirena ali češće pametna, privržena i živahna, i ona je uživala u prekrasnoj ironiji toga što će u njih usaditi sve ono čemu su nju samu naučile sluškinje britanske vladavine: sve ljupkosti, sve tananosti lepog vaspitanja, to superustrojstvo, kako je počela da podozreva, jednog kartonskog carstva.

Što je Grejs podučavanje više prirastalo srcu, to je imala više zajedničkog s gospođicom Farouz, i njena direktorka bivala je sve manje užtogljena prema njoj. Kamen je polako omekšavao.

Jednog veličanstvenog petka uveče 1941. posle Uskrsa ali pre provale monsuna gospođica Farouz je promovirala glavu iza Grejsinih vrata i pozvala je u radnu sobu direktorke na samo čašicu šerija. Pile su do dva ujutru, ispraznivši dve i po boce, veselo se rugale glupostima i nedostacima britanske vladavine u Burmi, podučavanja,

muškaraca. Otad pa nadalje Grejs se svakog jutra budila s nečim što nikada ranije nije imala – sa ciljem u životu – da podari „svojoj deci“ najbolje obrazovanje koje mogu dobiti dok svet hrli u pakao u kolima za balegu.

Rasporedi časova, zemljotresi, *Magbet*, magmatske, metamorfne i, nikako da zapamti, francuski nepravilni glagoli, *San letnje noći*, amo, amas, amat.* Školski život je tekao slatko.

Jedne večeri, dok se sumorna godina 1941. bližila kraju, gospodin Pič je izveo Grejs u bioskop *Nju ekscelzior* u Rangunu da gledaju *Put u Zanzibar*. Grejs nije imala pojma zašto je popustila pred pozivima gospodina Piča: valjda joj je dosadilo da ga po hiljaditi put odbije. Ili joj više nije polazilo za rukom da smišlja sve neverovatnije izgovore za to što nema vremena. U uši su joj ulazile pesme Binga Krozbiya i šale Boba Houpa – „Toliko sam uzbuđen da mi se postelja i dalje trese... Pa to je zmija“ – grozne ali nekako razdražujuće i iveseljavajuće, a dlan gospodina Piča na njenom golom kolenu bio je mekan, vlažan i ne tako strašan da je morala da ga skloni. Istog časa kada se film završio i krenula odjavna špica, uhvatio ju je za ruku, bunčajući: „Ne zovite me gospodin Pič. Herbert... Berti...“

„Ne dolazi u obzir. Gospodine Pič, zaista bih morala da pođem...“

„Jeste li za piće? Šampanjac?“ I, maltene bez nade: „Kakao?“

Izbrbljavši neku besmislicu, izvinila se gospodinu Piču a da joj ime Berti nijednom nije prešlo preko usana. Prolaz

* Lat.: volim, voliš, voli. (Prim. prev.)